
UDK 070(497.6)(094.5)"1907/1940"

351.751(497.6)(094.5)

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 7. XI. 2007.

Ilija MUSA

Filozofski fakultet u Mostaru

ZAKONSKA REGULATIVA TISKA U BIH OD 1907. DO 1940.

Sažetak

Ovim člankom obrađuje se problematika pravnoga statusa tiska, tiskarstva i nakladništva u Bosni i Hercegovini od 1907. do 1940. godine. U tekstu se prikazuje kako zakonodavci pristupaju pravu na slobodu izražavanja, slobodu mišljenja, obvezi i pravu radnika i poslodavaca u toj djelatnosti. Donose se i odredbe kojima se dopušta ili zabranjuje objavljivanje tiskovina. Iz Zakona o tisku iz 1907. godine navodi se da nakladnik mora biti državljanin Bosne i Hercegovine, njime se određuju posebne jamčevine u slučaju novčanih kaznâ, uvodi se pravo na ispravak i odgovor i sl. Autor obrađuje i Obznanu, Zakon o zaštiti države iz 1921. i Ustav Kraljevine SHS iz 1921., Zakon o tisku iz 1925., Uredbu o uređenju odnosa između novinara i vlasnika listova iz 1926., Zakon o izmjenama i dopunama zakona o tisku iz 1929. godine. Obznana, uz ostalo, donosi razloge zbog kojih se može zabraniti izdavanje tiskovina, ali sankcije kojima se kažnjava "nepodobno" pisanje i tiskanje. Zakonom o tisku iz 1925. godine reguliraju se kaznena djela klevete i uvrede. Uredbom iz 1926. godine vidno se poboljšava status novinara tako što im se određuju godišnji odmor, otpremnine, otkazni rokovi, a utemeljen je i mirovinski fond za novinare. Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o tisku iz 1929. godine zabranjuje se izdavanje oporbenih tiskovina, a i sva prava novinara i nakladnika znatno su ograničena.

Ključne riječi: pravo, ustav, zakon, izražavanje, jamčevina, tisak, nakladnik, novinar, kazneno djelo.

Uvod

Da bi se razjasnile okolnosti u kojima su doneseni prvi pravni akti vezani uz medije u BiH, u ovom slučaju tiskovine, treba se osvrnuti i na neke događaje i uvjete koji su tomu prethodili. Dakle, u vrijeme Turskoga Carstva javljaju se prve tiskare i prvi časopisi, a za vladavine Topal Šerif-paše Bosanskim vilajetom (1861.-1869.) donesen je Ustavni zakon kojim se reformira obrazovni sustav, pravosuđe, ali se njime, što je vrlo bitno, omogućuje i osnivanje tiskarskih ustanova.

Godine 1866. osniva se Sopranova pečatnja – Vilajetska štamparija i ona je prva tiskara u Bosni i Hercegovini koja izdaje novine. U početku je izdavala *Bosanski vijestnik*, a potom i službeni list *Bosna*. U Hercegovini je prva tiskara bila Tiskara katoličkog poslanstva u Hercegovini koja je osnovana 1872. godine.

Nažalost, ni dolaskom austrougarske vlasti nije došlo do znatnoga poboljšanja stanja u nakladništvu i tiskarstvu u odnosu na prethodno razdoblje. Istom 1907. godine, donošenjem Zakona o tisku za BiH, zakonodavac omogućuje izdavanje tiskovina bez posebne policijske koncesije.

Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o tisku iz 1929. godine zabranjuje se djelovanje oporbenih glasila; prava novinara ograničuju se na razne načine; zabranu izlaska tiskovina izvršava vlast pismenim rješenjem protiv kojega nije bilo pravnoga lijeka. Ukazom od 3. rujna 1931. objavljen je Ustav Kraljevine Jugoslavije kojim se donekle omogućuje pokretanje novih listova, a istom krajem 1934. godine, nakon raspisivanja izbora za Narodnu skupštinu, omogućuje se ponovni rad političkih stranaka, a samim time i oživljavanje stranačkoga tiska.

1. Zakon o tisku iz 1907. godine

Previšnjim rješenjem od 13. siječnja 1907., objavljenim 2. ožujka 1907. u *Glasniku Zakona i naredaba za BiH*, donesen je Zakon o tisku. Ovaj je zakon prvi pravni akt kojim se sustavno rješava pravna problematika tiska nakon dolaska austrougarske vlasti u Bosnu i Hercegovinu. Uz ostalo, zakon određuje i uvjete izdavanja periodičnih tiskovina. Ti uvjeti navedeni su u članku 9.:

Onaj, koji hoće da izdaje kakav periodični štampani spis, treba da je pripadnik ovijeh zemalja ili austrijski ili ugarski državljanin. On valja da prijavi svoju namjeru onoj redarstvenoj vlasti, u čijem području leži ono mjesto, gdje će štampani spis izlaziti, najmanje osam dana prije nego što će izdati prvi broj štampanog spisa.¹

Ovim člankom propisano je i polaganje kaucije uz prijavu za izdavanje tiskovina (člancima 11.-14. određuje se visina kaucije, u kojem obliku se polaže, u kojim se slučajevima kaucija vraća, za što točno služi kaucija te koje je točno tiskovine moraju položiti), u kojim se rokovima moraju prijaviti promjene vezane uz bilo koju točku prijave ako se ona dogodi za vrijeme izdavanja tiskovine, ali se već u ovom članku nalazi i mogućnost obustave izlaska tiskovine “dok se ne ispune zakoniti uslovi”,² a tu bi obustavu, kao i u većini država gdje ne postoji potpuna sloboda tiska, izvršavala redarstvena vlast. Od stupanja na snagu ovoga zakona potrebna je redarstvena dozvola za “izvješavanje” spisa na nekom javnome mjestu.

Uz članak 1. Zakona o tisku iz 1907. godine, kojim se kaže da je “štampana u granicama zakona slobodna”, članci 19. i 20. donijeli su najveće promjene u pogledu pravnoga statusa tiska i tiskovina. Naime, ovim člancima uvodi se današnji institut prava na ispravak i odgovor. Tako u članku 19. stoji: “Odgovorni urednik periodičnog štampanog spisa dužan je, ako to ustraži vlast ili neka privatna osoba kao učesnik, primiti svaki ispravak, ako on označuje tamo saopćene činjenice kao neistine.”³ U sljedećem članku određuje se da će odgovorni urednik koji ne primi ispravak ili ga pravodobno ne objavi biti novčano kažnjen. Članak 28. navodi: “Oglašavanje očito izmišljenih i posve neistinitih vijesti i glasova u zloj namjeri, da se time uznemiri javno mnijenje biće kažnjeno novcem...”⁴ Sljedeći, 29. članak određuje novčane i zatvorske kazne u slučaju narušavanja sigurnosti časti. Ovim se zakonom uz kazneni postupak vezan za djelokrug tiska posebno obrađuju, što je vrlo bitno, i rokovi zastare.

1 Zakon o tisku, *Glasnik Zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*, 2.ožujka 1907.

2 *Isto.*

3 *Isto.*

4 *Isto.*

2. Obznana, Zakon o zaštiti države i Ustav Kraljevine SHS iz 1921. godine

Iako ni Obznana, ni Zakon o zaštiti države, a ni Ustav Kraljevine SHS iz 1921. godine nisu akti koji se odnose samo na tisak i tiskarstvo, te usprkos tomu što je Zakon iz 1907. godine još uvijek jedini zakon o tisku, oni znatno ograničuju slobodu govora, prava nakladnika i novinara, ali i distribuciju tiskovina.

“Iako je Obznana bila neustavna, većina će je političkih stranaka u Ustavotvornoj skupštini ozakoniti izglasavanjem Zakona Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi⁵ koji je poznatiji kao Zakon o zaštiti države.”⁶ Obznana koja je bila Vladina naredba, nakon izbora za Ustavotvornu skupštinu, poslužila je kao akt kojim će se do konstituiranja Skupštine zabraniti svaka komunistička propaganda, zbog straha Vlade da KPJ planira državni udar. Ova naredba znatno je utjecala i na tisak jer se njome ukidaju socijalistički i radnički listovi, vrši se pljenidba listova, a novinari i nakladnici odreda se uhićuju.

I sami Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, koji petim člankom jamči osobne slobode, u 13. članku, stavak 2 i 3, kaže:

Ne može se ustanoviti nikakva preventivna mera koja sprečava izlaženje, prodaju i rasturanje spisa i novina. Cenzura se može ustanoviti samo za vreme rata ili mobilizacije i to za stvari zakonom unapred predviđene. Zabranjuje se rasturanje i prodavanje novina ili spisa koji sadrže: uvredom Vladaoca ili članova Kraljevskog Doma, stranih državnih poglavara, Narodne Skupštine, neposredno pozivanje građana da silom menjaju Ustav, zemaljske zakone ili sadrže tešku povredu javnog morala. U tim slučajevima vlast je dužna u 24 časa po izvršenju zabrane sprovesti delo sudu, a ovaj je dužan takođe za 24 časa osnažiti ili podignuti zabranu. U protivnom slučaju smatra se da je zabrana dignuta. Redovni sudovi odlučuju o naknadi štete nezavisno od sudske odluke o poništenju zabrane.⁷

5 Zakon je izglasan 2. kolovoza 1921. u Ustavotvornoj skupštini K SHS.

6 Marko SAPUNAR – Zoran TOMIĆ – Iko SKOKO, *Prilozi za povijest novinarstva Hrvata u Bosni i Hercegovini*, Sveučilište u Mostaru, Mostar, 2002., str. 77.

7 Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Zbornik zakona i naredaba za BiH 1921. godine*, str. 146.

Ovim Ustavom taksativno su nabrojane i osobe odgovorne za kaznena djela počinjena tiskarskom djelatnošću, a odgovorni su: pisac, urednik, tiskar, nakladnik i distributer, a o kaznama odlučuju redovni sudovi.

Stupanjem na snagu Zakona o zaštiti države počinje još teže razdoblje za sve ljude povezane s tiskom, nakladništvom i novinarstvom. Već u prvom članku ovaj Zakon donosi:

Kao zločinstvo u smislu kaznenog zakonika smatrat će se i ova dela: pisanje, izdavanje, štampanje i rasturanje: knjiga, novina, plakata ili objava kojima se ide na to da se ko podstrekne na nasilje prema državnim vlastima predviđenim Ustavom ili u opšte da se grozi javni mir ili dovede u opasnost javni poredak. Ovo važi i za svaku pismenu ili usmenu komunističku ili anarhističku propagandu ili ubeđivanje drugih da treba promeniti politički ili ekonomski poredak u državi zločinom, nasiljem ili ma kojom vrstom terorizma.⁸

Kao što se vidi, ovaj zakon zabranjuje pravo na političko djelovanje, političke stavove, slobodno mišljenje, slobodno izražavanje, a sve pod krinkom mogućega dovođenja u opasnost državnoga poretka. Da je opstojnost državnoga poretka samo izgovor za uništenje svake oporbe, vidi se po članku 2. Zakona kojim se za kaznena djela navedena u 1. članku određuje čak smrtna kazna ili kazna zatvora do 20 godina.

Od donošenja ovoga zakona teška vremena za tisak i izdavačku djelatnost općenito postaju još teža. Novinarima, nakladnicima, piscima i svima koji su imali bilo kakve stavove suprotne stavovima vlastodržaca ne preostaje ništa drugo do djelovanje u ilegali i iščekivanje boljih dana.

3. Zakon o tisku iz 1925. godine

Sve do 1925. godine, dakle punih osamnaest godina na snazi je bio austrougarski Zakon o tisku iz 1907. godine. Iako su neki zakoni Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca što su se ticali tiska, nakladništva i njima

---

⁸ Zakon Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o zaštiti javne bezbednosti i poredka u državi, *Zbornik zakona i naredaba za BiH 1921. godine*, str. 271.

srodnih djelatnosti bili nepovoljniji za samu struku, novi Zakon o tisku Kraljevine SHS iz 1925. godine bio je liberalniji od prije navedenih zakona iako ni on nije dopuštao primjerice pripadnicima Komunističke partije obavljati ikakvu javnu službu, čime im je bilo zabranjeno baviti se novinarskom ili nakladničkom djelatnošću.

Ovim zakonom predviđena je sloboda tiska pa je u članku prvom navedeno: "Sloboda tiska sastoji se u nesprečenom iskazivanju misli u novinama ili drugim štampanim predmetima..."⁹ Drugim člankom dopušta se nesmetana distribucija tiska i ne može se ustanoviti nikakva preventivna mjera koja bi sprječavala izlaženje spisa i novina, osim u slučajevima koji su Ustavom određeni. I treći je članak ovoga zakona vrlo važan jer se njime, za razliku od svih ranijih akata vezanih uz tiskanje novina i spisa, ne traži polaganje određene svote novca koja bi značila kauciju u slučajevima pravnih sporova.

Članak osmi Zakona o tisku navodi da se na vrhu ili kraju lista mora navesti ime izdavača, tiskare i urednika zajedno s njihovim zanimanjem i mjestom prebivališta. Ovdje se nalaže izdavaču da dostavi pet primjeraka lista mjesnoj državnoj policijskoj kancelariji ili državnom tužitelju. "Jedan primjerak novina zadržavan je za sebe, jedan je primjerak za Narodnu biblioteku u Beogradu, jedan Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, treći primjerak je za Državnu biblioteku u Ljubljani i peti mjesnoj državnoj ili javnoj biblioteci."¹⁰

Zakonom se na neki način sprječava i sukob interesa tako što se narodnim zastupnicima za vrijeme trajanja mandata ne dopušta da budu urednicima novina. Također je uređeno i da urednik novina mora stanovati u mjestu u kojemu novine izlaze, a osim osoba koje ne stanuju u mjestu izlaska tiskovine, pa zbog toga ne mogu biti urednici, ni osobe koje su osuđene za kakav zločin ili prijestup, osobe koje su u istražnom pritvoru te osobe koje su na izdržavanju zatvorske kazne također ne mogu biti urednici novina. Po ovom zakonu slobodan je ulazak stranih tiskovina u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, osim ako spisi sadrže neko kazneno djelo ili su protivni interesima države. Zabranu bi izricalo

9 Zakon o tisku, *Narodno jedinstvo*, br. 99, Sarajevo, 5. rujna 1925.

10 M. SAPUNAR – Z. TOMIĆ – I. SKOKO, *nav. dj.*, str. 80.

“Ministarstvo unutrašnjih dela”. Na ovu zabranu po članku 22. Zakona mogla se žaliti oštećena strana. Ova zakonska mogućnost žalbe ostaje na snazi do šestosječanjske diktature, a ukinuta je novim Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o tisku. Glava VIII. regulira kaznena djela protiv općih interesa, protiv časti i čisto tiskarske prirode, a s tim u vezi regulirana su i kaznena djela klevete i uvrede. Ovdje se navodi da je kleveta neistinita tvrdnja, štetna za čast, društveni ugled ili gospodarsku reputaciju, koja se iznosi o nekoj pravnoj ili fizičkoj osobi, a njome se toj osobi želi nanijeti određena šteta. Kao kleveta tumači se i svaki pretisak nekih spisa kojima se oklevetani prikazuje kao nemoralan. Kleveta po Zakonu postoji i kad oklevetani nije imenovan, a jasno je označen.

Zakonom je određeno i da je “urednik dužan primiti i oštampati u novinama svaki ispravak o činjenicama iznetim u njegovu listu koju mu pošalju vlasti”. I ispravak koji mu pošalju fizičke ili pravne osobe kao i ispravke koje mu pošalju vlasti urednik mora objaviti u roku od dva dana ili u prvom ili drugom broju od nadnevka kada je urednik primio ispravak. Ukoliko ne postupi sukladno zakonu, urednik se kažnjava novčanom kaznom.

Nakon stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tisku od 26. kolovoza 1925., koji je stupio na snagu 6. siječnja 1929., mnoge odredbe Zakona o tisku iz 1925. godine mijenjaju se ili ukidaju. Tako se određuje zabrana ulaska svih stranih tiskovina iz neprijateljskih zemalja, a određeno je i da se takvi predmeti ne mogu u zemlju unijeti ni željeznicom, ni parobrodom, ni poštom, ni ostalim prijevoznim sredstvima, a ako ih policijska vlast pronađe, uvijek ih može oduzeti. Ovim zakonom i izmjenama i dopunama zakona iz 1925. godine ukidaju se mnogi vrlo važni članci staroga zakona, kao primjerice članak 2., 22., 25., 72. i tako redom, a ukoliko su neke od odredaba članaka 34. do 39. Zakona o tisku iz 1925. godine u suprotnosti s člankom 11. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tisku iz 1925., onda prestaju vrijediti.

Tako novim zakonom nije omogućena žalba na zabranu ulaska stranih novina; njime se uvodi cenzura i u domaćem tisku. Sada umjesto svih ispravaka urednik bezuvjetno mora tiskati samo one ispravke koje mu vlast pošalje, ito u prvom sljedećem broju. Zabranu izlaska novina

vlast može odrediti ako se tiskaju u prvom sljedećem broju ispravke koje su vlasti poslale, ako su novine bile u roku mjesec dana pod nekom zabranom ili ako odgovorna osoba u roku od tri dana ne plati novčanu kaznu koja joj je određena. “Pod zabranom izlaženja novina razumijeva se stvarana zabrana izlaženja novina tj. zabranjuje se izlaženje novina, pa ma one pod prikritim oblikom spoljno i drugojačije izgledale, nego novine kojima je izlaženje zabranjeno.”¹¹ Također, umjesto krivice za koju je posljedice snosio samo jedan od njih, prema Zakonu za kaznena djela učinjena tiskom zajedno odgovaraju pisac, urednik, tiskar i distributer. Ovdje valja istaknuti i to da se, ukoliko su kazne prema Zakonu o tisku blaže, primjenjuju kazne propisane Zakonom o zaštiti javne sigurnosti i poretka u državi.

Iako je Zakon o tisku iz 1925. godine nastao kao liberalan i moderan zakon, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona sve te moderne odredbe bivaju ili ukinute ili znatno izmijenjene. Ove izmjene išle su za tim da vlasti mogu tumačiti zakon onako kako im je u danom trenutku odgovaralo. A te proizvoljne ocjene tumačenja i primjene zakona dovele su do gotovo potpunoga uvođenja cenzure (raznih vidova “diskrecijskoga prava”), što zapravo predstavlja ugrozu svakoga legaliteta (pa i moraliteta).

4. Uredba sa zakonskom snagom u pogledu uređenja odnosa između novinara i vlasnika listova

Ova je uredba bila usmjerena uređenju odnosa između vlasnika listova i osoba koje su stalno zaposlene u novinskim poduzećima, a novinarski im je posao stalno zanimanje i glavni izvor prihoda. Ona je prvi pravni akt kojim se formalno uređuju odnosi između novinara i vlasnika listova. Njome su prava novinara zaštićena bolje nego ikada dotada, a položaj novinara postao je gotovo jednako povoljan kao i položaj novinara u razvijenim demokratskim zemljama. Člankom drugim određeno je da novinar mjesec dana nakon stupanja u službu novinskoga poduze-

¹¹ Zakon o izmjenama i dopunama zakona o štampi, *Službene novine Kraljevine SHS*, Sarajevo, 1926.

ća mora dobiti službeni ugovor sklopljen između njega i vlasnika. Tim se ugovorom određuju visina plaće, otkazni rok i godišnji odmor. Ako bi pak vlasnik novina odbio ponuditi i potpisati ovakav ugovor, Inspekcija rada primijenila bi prema njemu odgovarajuće pravne sankcije. Trećim člankom rečeno je da novinar koji u poduzeću radi duže od jedne godine ima pravo na mjesec dana godišnjega odmora, a novinari sa stažom duljim od deset godina na čak mjesec i pol godišnjega odmora. Za to vrijeme primaju punu plaću.

U sljedećem članku navodi se da je obostrani rok tri mjeseca, s tim da u tom roku novinar ne smije raditi u drugom poduzeću. Za novinare koji su radili u nekom poduzeću preko deset godina, a od vlasnika dobiju otkaz, vrijedi članak peti kojim dobivaju uz tri otkazne plaće još onoliko plaća koliko su godina preko deset proveli radeći za to poduzeće. Ovaj zakon također odgovornom uredništvu jamči da sve materijalne obveze koje proistječu iz odgovornoga uredništva padaju na teret vlasnika te da vlasnik ne može izgubiti radno mjesto ako je na odsluženju kazne koja je posljedica odgovornosti u novinama.

Sedmi je članak vrlo važan za prava novinara:

Obustavi li vlasnik izlaženje lista mora prema novinaru održati otkazni rok. U slučaju da vlasnik padne pod stečaj ili umre pa se list obustavi zbog njegove smrti, potraživanja novinara imaju prema stečajnoj masi ili ostavštini prvenstvo pred svim drugim potraživanjima.¹²

Članci koji slijede nakon ovoga govore o dužnostima i obvezama vlasnika listova u slučaju bolesti, u slučaju nezgoda na radu i slučaju smrti novinara zaposlenih u njihovim listovima. Navodi se i da je Braniteljski sud mjerodavan za sve sporove iz zaposleničkoga odnosa koji nastanu između novinara i vlasnika listova. U glavi II. riječ je o osiguranju novinara za slučaj starosti i slučaj invaliditeta. Mirovinski fond novinara Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca osnovan je člankom 14. koji glasi:

---

12 Uredba sa zakonskom snagom u pogledu uređenja odnosa između novinara i vlasnika novina, *Narodno jedinstvo*, Sarajevo, 13. prosinca 1926.

Dana 1. siječnja 1927. godine osniva se Mirovinski fond novinara Kraljevine SHS sa sjedištem u Beogradu, koji služi osiguranja u starosti i za slučaj onesposobljenosti za rad davanjem i obiteljske mirovine, odnosno invalidske pomoći. Ovaj će se fond obrazovati iz doprinosa novinara i vlasnika listova, za svakog pojedinog novinara, prema njegovoj plaći i godišnjoj pomoći države.¹³

Uredba donosi načine uplaćivanja kako novinara tako i vlasnika listova u Mirovinski fond; objašnjava se da su redoviti izdatci Fonda mirovine, invalidnine, plaće zaposlenika u fondu itd. te se iznosi plan rada fonda po kojemu će ga sufinancirati Kraljevina, a nakon roka od pet godina financirat će se od uplata novinara i vlasnika listova, kamata neprikosnovene glavnice te od čistoga prihoda Novinarskoga udruženja. Člankom 27. određuje se doplatak za suprugu umrloga novinara koji bi bio jednak mirovini da ju je novinar doživio. Također se i djeci umrloga aktivnog novinara daje doplatak do njihove 21. godine života. Ako bi se supruga umrloga novinara udala, prestalo bi joj pravo na doplatak, dok bi djeci to pravo ostalo. Stupanjem na snagu ove uredbe svi do tada sklopljeni ugovori postali su nevažeći te su se trebali sklopiti novi, sukladni ovoj uredbi.

5. Akti Kraljevine Jugoslavije vezani za tisak

Samim Ustavom Kraljevine Jugoslavije proglašenim 3. rujna 1931. dopušta se ponovno pokretanje novih listova i časopisa. Sloboda tiska temelji se na članku 12. Ustava Kraljevine Jugoslavije koji ističe da je sloboda izražavanja mišljenja dopuštena svakome u granicama zakona. Krajem 1934. godine, nakon ubojstva kralja Aleksandra, raspisani su izbori za Narodnu skupštinu što je omogućilo ponovni rad političkih stranaka, a time i oživljavanje stranačkoga tiska. Makar je bilo najavljivano da će biti donesen i novi zakon o tisku, to se nije dogodilo sve do početka Drugoga svjetskog rata. Dakle, iako je stanje u tisku bilo nešto povoljnije nego do 1934. godine, vlasti su i dalje raznim pritiscima i ucjenama gušile razvoj tiska, posebno onoga stranačkoga.

---

¹³ *Isto.*

Zaključak

Trenutak otvaranja prve tiskare u Hercegovini “znači i početak izdavaštva u Hercegovini, početak novinstva, udžbeničke literature, riječju utemeljenje kulturno prosvjetnog rada”.¹⁴ Tadašnje tiskarstvo, novinarstvo i nakladništvo uopće nije moglo napredovati željenom brzinom zbog nedostatka pravnoga akta kojim bi se uredili međusobni odnosi novinara, nakladnika i vlasnika novina. Istom 1907. godine, kada je donesen prvi zakon o tisku, na ovim prostorima prava nakladnika, novinara i svih ostalih osoba koje su na bilo koji način povezane s izdavaštvom znatno su ojačana, a i sam sustav novinstva artikuliran je i uređen slično kao u ostatku Zapadne Europe.

Iako položaj novinstva ni do nastanka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nije bio na nekoj zavidnoj razini, nastankom ove državne tvorevine cijeli sustav novinstva skoro je potpuno srušen. Obznana, Zakon o zaštiti države, Ustav Kraljevine SHS iz 1921., Zakon o tisku iz 1925., Zakon o izmjenama i dopunama zakona o tisku iz 1925. godine, kao i većina pravnih akata donesenih za trajanja ove državne zajednice nisu uopće dopuštali izlazak oporbenih tiskovina, a i sve ostale tiskovine koje su bile imalo suprotstavljene politici tadašnje vlasti dovođene su na sam rub opstanka, a mnogo ih je i ugašeno. Jedina svjetla točka u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca vezana za tisak jest Uredba sa zakonskom snagom kojom se uređuje odnos između novinara i vlasnika listova.

Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, a posebno od 1934. godine, položaj tiska bitno se popravio, makar i dalje traju pritisci i ucjene kojima se tada dopuštena oporbena glasila dovode u nezavidan položaj. Iako se očekivalo da će biti donesen i novi zakon o tisku, to se nije dogodilo sve do Drugoga svjetskog rata.

---

14 Šimun MUSA, *Franjo Miličević i hrvatski kulturni preporod u Hercegovini*, HKD “Napredak”, Mostar, 1992., str. 23.

Literatura

- MUSA, Šimun, *Franjo Milićević i hrvatski kulturni preporod u Hercegovini*, HKD Napredak, Mostar, 1992.
- SAPUNAR, Marko – TOMIĆ, Zoran – SKOKO, Iko, *Prilozi za povijest novinarstva Hrvata u Bosni i Hercegovini*, Sveučilište u Mostaru, Mostar, 2002.
- Uredba sa zakonskom snagom u pogledu uređenja odnosa između novinara i vlasnika novina, *Narodno jedinstvo*, Sarajevo, 13. prosinca 1926.
- Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, *Zbornik zakona i naredaba za BiH 1921. godine*, Sarajevo 1921.
- Zakon Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o zaštiti javne bezbednosti i poredka u državi, *Zbornik zakona i naredaba za BiH 1921. godine*, Sarajevo, 1921.
- Zakon o izmjenama i dopunama zakona o štampi, *Službene novine Kraljevine SHS*, Sarajevo 1926.
- Zakon o tisku, *Glasnik Zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo 1907.
- Zakon o tisku, *Narodno jedinstvo*, br. 99, Sarajevo, 5. rujna 1925.